

Gazi Üniversitesi
Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî
Araştırma Merkezi

TÜRK KÜLTÜRÜ
ve
HACI BEKTAŞ VELÎ
Araştırma Dergisi
Research Quarterly

Güz 2007/43
Autumn

Kültür Tarihimize Filibe ve Filibeli Divan Şairleri

Philippolis (Plovdiv) In Our History Of Culture and The
Divan Poets Born There .

Filiz KILIÇ*

ÖZET

Osmanlı kültürüne ve uygarlığına Balkanlarda büyümüş şair ve bilginler tarafından yapılan katkılar bilim ve edebiyat tarihi açısından çok önemlidir. İstanbul'un fethine kadar, Osmanlı'nın önemli kültürel merkezlerinden olan Bursa, Edirne, Gelibolu, Serez, Vardar Yenicesi, Üsküp, Manastır, Filibe, Selanik, Belgrad, Prizren ve Priştine Rumeli'de yer alıyordu. Filibe, yetiştirdiği Divan şairleri ile Balkan coğrafyasında önemli bir yer edinmiştir.

Bu bildiriyle, bölgenin kültürel yapısına, söz konusu şairler hakkında bilgi vererek dikkat çekmek istiyoruz.

Anahtar Kelimeler: Filibe, Rumeli, Divan şairleri

ABSTRACT

The contributions made for the Ottoman culture and civilization by scientists and poets who were grown in Balkans have been very important for science and literature history. Just as, until the conquest of Istanbul, the important cultural centers of Ottoman Country are Bursa, Edirne, Gallipoli (Gelibolu), Serez, Yannitsa (Vardar Yenicesi), Shkupi (Üsküp), Manastır, Philippopolis (Filibe), Salonika (Selanik), Belgrad, Prizren and Prishtine (Priştine) are the cities which settled down at the Rumelia. Philippopolis (Plovdiv) important places for the fact that there were many Divan poets in that Balkan geography.

With this announcement our aim is to focus on the function of these region and their importance by giving information about these poets.

Key Words: Philippopolis (Plovdiv), Rumelia, Divan Poets.

* Prof. Dr. Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Müdürü: fkilic@gazi.edu.tr

Kültürel gelişmeler, siyasî gelişmeleri belli mesafelerden takip eder. Siyasî anlamda şehir ne kadar gelişirse bir süre sonra aynı oranda kültürel gelişme de tabii bir sonuç olarak kendini gösterir. Osmanlı toplumuna baktığımızda ilk kültürel kurumların İznik ve Bursa'da temellendiklerini, buna bağlı olarak da ilk ürünlerin yine bu şehirlerden alındığı kolayca görülecektir. XIV. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rumeli fetihleriyle büyük ölçüde Balkanlar'da mekân tutan siyasî yapı, bu kez oralarda kültürün gelişip serpilmesine imkân hazırlamıştır. Nitekim İstanbul fethedilene kadar Osmanlı devletinin önemli kültür merkezleri Bursa, Edirne, Gelibolu, Serez, Vardar Yenicesi, Üsküp, Manastır, Filibe, Selanik, Belgrat, Prizren ve Priştine gibi Rumeli coğrafyasında yer alan şehirlerdi (İsen, 1997: 78-79).

Kültür merkezleri tasnifini çeşitli değerlendirme noktaları tespit ederek yapmak mümkündür. Şehirlerde yetişen şair sayısı baz alınarak bir şehrin kültür merkezi olup olmadığı konusunda söz söylenebilir. İşte bu bildirimizde yetiştirdiği 23 şairle Osmanlı devletinin önemli kültür merkezlerinden biri olan Filibe, yeni adıyla Plovdiv'de doğmuş şairler ele alınacaktır. Şairlerden ve şehrin tarihsel süreç içinde Osmanlı hâkimiyeti altında gösterdiği gelişme ile şehrin kültürel panoraması da ana hatlarıyla ortaya konmaya çalışılacaktır.

Genel olarak baktığımızda bugünkü Bulgaristan sınırları içinde kalan Aydıncık, Aydonat, Balçık, Sofya, Kızanlık, Niğbolu, Novabırdo, Pravadi, Razgrad, Rusçuk, Silistre, Şumnu, Tatarpazarı, Tırhala, Vidin, Yanbolu, Hacıoğlupazarı yetiştirdikleri şairlerle Osmanlı'nın kültür merkezleri olarak görülürler:

	Şair	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Memleketi/D. yeri	Mesleği
1	Ahî		1517	Niğbolu	Müderriş
2	Akif Yusuf			Şumnu	Kâtip/Kethüda
3	Ali		1543	Rusçuk	İmam-hatip
4	Aşkî			Filibe	Müderriş
5	Aşkî		1617	Zağra	Kadı
6	Avnî		1664-65	Filibe	Kadı
7	Avnî-i Diger		1708-9	Tırnova	Müderriş/Kadı
8	Baharî		1551	Tırhala	Müderriş/Kadı
9	Balî		1566	Sofya	

10	Behçetî		1683-84	Razgrad	Kâtip
11	Beyanî		1598	Ruşçuk/Niğbolu	Müderriş/Kadı
12	Beyanî		16. Yüzyıl	Yanbolu	
13	Bezmî		1580-81	Filibe	
14	Cefayî		16.yy	Filibe	Kadı
15	Cenanî			Sofya	
16	Cenânî		1592	Semendre	
17	Cevanî		1543	Tırhala	Kadı
18	Dânâ		17. Yüzyıl	Yanbolu	Bahadır Giray'ın nedimi
19	Dürrî		18. Yüzyıl	Şumnu	Memur
20	Emanî		16. Yüzyıl	Niğbolu	Danişmend
21	Emanî		1592	Ruşçuk	Kâtip
22	Emanî		II. Selim Devri şairi	Filibe	
23	Emrî	1851	1907	Tırnova	Kitapçı
24	Fanî			Filibe	Kadı
25	Fanî			Filibe	Hattat/Kadı
26	Fasihî		1694	Niğbolu	Divan kâtibi
27	Fazlî	1841	1911	Ruşçuk	Memur
28	Fazlî		1690-91	Şumnu	Vaiz
29	Fehmî		1667	Köstendil	Müderriş
30	Fehmî	1878	1910	Varna	Memur
31	Fenayî		1703-4	Şumnu	Asker
32	Fennî	1855	-	Tırnova	Memur
33	Ferrî	1756	1805	Tatarpazarı	
34	Fethî	1804-5		Ruşçuk	Müderriş
35	Feyzî		1688-89	Sofya	
36	Fikrî			Sofyalı	
37	Gayurî		1620-21	Balçık	Kadı
38	Hafız			Ruşçuk	

39	Hafız		1631	Filibe	Sadrazam
40	Hakkı		1724–25	Şumnu	
41	Haletî		16. Yüzyıl	Köstendil Ilıcası	Kadı
42	Haletî			Filibe	Kadı
43	Halil		1721	Rusçuk	
44	Handî		19. Yüzyıl	Eski Zağra	Memur
45	Hazanî		1571	Sofya	Kadı/Kâtip/ Müderris
46	Himmetî			Sofya	Mülazım
47	Lafzî		1675	Aydonat	Kadı
48	Lebib		1714	Sofya	
49	Lutfî		1845	Tırnova	
50	Mestî			Novaberde	
51	Meylî		16. Yüzyıl	Novaberde	
52	Nâcî	1848	1908	Balçık	Kâtip
53	Nazîf		1694	Tırhala	Müftü
54	Nalişî			Filibe	
55	Nâşî			Filibe	--
56	Nazîf			Sofya	
57	Nazmî			Filibe	
58	Nizamî		1696–97	Aydonat	Müderris
59	Nurî	1502	1573	Filibe	Şeyh
60	Rasih		1706– 1707	Sofya	Divan kâtibi
61	Rasim		19. Yüzyıl	Şumnu	
62	Raşid	1822	1850	Filibe	Kâtip
63	Refahî		19. Yüzyıl	Vize	
64	Resa		1800–1	Rusçuk	Kâtip/Kethüda
65	Resmî			Sofya	
66	Revnak		1562-63	Filibe	Kadı
67	Rızayî		16. Yüzyıl	Niğbolu	

68	Rızayî		16. Yüzyıl	Filibe	
69	Riyazî			Filibe	Kadı
70	Ruhî			Filibe	
71	Rumuzî		16. Yüzyıl	Tırhala	
72	Rüsuhtî			Sofya	Danışmend
73	Sadrî		1671	Pravadi	Kadı
74	Sakî			Filibe	Müderri/Kadı
75	Salahî		16. Yüzyıl	Tırhala	Kadı
76	Sehayî			Niğbolu	
77	Şefkatî		19. Yüzyıl	Zağra/Serez	Kâtip
78	Şem'î		1855	Köstendil	Müftü
79	Şerif		1748-49	Şumnu	Vali/Vezir
80	Şeyhî	1749	1819-20	Köstendil	Kâtip
81	Şirî		1593	Silistre	Asker
82	Şuhî		1682	Aydıncık	
83	Şükrî		19-20. Yy.	Silistre	
84	Tabibî			Filibe	Hekim
85	Tarikî		15-16. Yy.	Vidin	
86	Tarzî		1621-22	Ezki Zağra	
87	Uyunî			Zağra	
88	Ümidî			Kızanlık	Vaiz
89	Vahid		1682-83	Sofya	Mahkeme kâtibi
90	Vahdî		1714	Hacıoğlupazarı	Müderri/Kadı
91	Vaslî			Sofya	
92	Vecdî			Filibe	Mülazım/Kadı
93	Visalî			Sofya	Medrese muidi
94	Vuslatî		1588-89	Sofya	Mülazım
95	Yetimî		1752	Şumnu	Kâtip
96	Zarifî		16. Yüzyıl	Vidin	
97	Zarifî		18. Yüzyıl	Ruşçuk	

98	Zakirî			Filibe	Kadı
99	Ziver		1760	Hacıoğlupazarı	
100	Zühdf			Sofya	Divan kâtibi
101	Zülalî		1731	Aydonat	Müderri/Kadı

Bu merkezler içinde Filibe, yetiştirdiği şair sayısı ile ilk sırayı alır. Filibe'nin tarihi çok eskilere dayanır. Şehir, milattan önce 342'de Makedon kralı II. Filip tarafından kurulur. Roma kumandanı Terentius Waro Lukulus, M.Ö 72 yılında Meriç nehir kıyısını ve Filipopolis'i ele geçirerek Trimoncium (3 tepeli şehir) adını koyar. Trimoncium'un Balkanlar'da stratejik ve askeri yolların kesiştiği bir nokta olması Romalıların burada kapsamlı inşaat ve yapı başlatmasına etken olmuştur. Kaynaklara göre şehir, bu dönemde kültürel ve ekonomik zirvesini yakalamıştır. Romalılardan sonra Bizanslıların eline geçen şehri Bulgar Hanı Malamir (831-836) kendi toprakları içine katar. XII. yy. sonuna kadar tekrar Bizans İmparatorluğuna bağlanan şehir birkaç kez haçlı saldırıları sonucu yağmalanır ve kısmen tahrip edilir. Dönemin haçlı kaynaklarında Filibe Doğu Avrupa'nın en güzel şehirlerinden biri olarak tanıtılır. 1203'te Bulgarların elinde olan Filibe bu tarihten Osmanlı fethine kadar Bizanslılar, Haçlılar ve Bulgarlar arasında on bir kez el değiştirdi ve küçük bir sınır kalesi haline geldi.

Türk milletinin Balkanlarla, daha doğrusu bizim tabirimizle Rumeli ile ilişkisi çok erken dönemlerde başlamıştır. Atalarımız V. yüzyıl başlarından itibaren Balkanlara girmişlerdir. Atilla'nın bu bölgenin büyük bölümünü ele geçirerek İstanbul yakınlarına kadar geldiği biliniyor. XI ve XII. yüzyıllarda ise Peçenek, Kuman ve Uz Türkleri Balkanlar'a gelip yerleştiler, XIII. yüzyıl ortalarında da muhtemelen Moğol istilasından kaçan Sarı Saltuk ile sonradan onun adıyla anılan Türkmen aşireti Balkanlar'a geçti ve Dobruca dolaylarında ilk Müslüman Türk cemaatini meydana getirdi. Fakat Balkanlarla asıl uzun süreli ve kalıcı ilişkiler Osmanlılar zamanında başlamış ve günümüze kadar da devam etmiştir. Osmanlılardan bu ilişkiyi ilk başlatan Orhan Gazi'nin büyük oğlu Rumeli Fatih'i adıyla anılan Süleyman Paşa'dır. Onun 1354 yılında Çanakkale Boğazı'nı geçerek Gelibolu'ya ulaşmasıyla başlayan fetih harekâtı, kendisinden sonra dalgalar halinde devam etmiş ve Balkanlar kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin en önemli kanatlarından biri haline gelmiştir.

Şehir 1364 yılında Lale Şahin Paşa yönetiminde bir ordu tarafından fethedilerek yeni bir isimle anılır: Filibe. Osmanlı zamanında Filibe, imparatorluğun iç kısmında kalarak önemli ticari ve ekonomik merkez haline gelir. Şehirde 55 cami, han, hamam, 9 medrese, kervansaray gibi yapılar inşa edilir. Pazar yeri, Ulu (Cumaya) camii ve Meriç nehrinin arasında yer alıp 800 dükkâna kucak açar. Pazar yeri günümüzde de en hareketli meydandır. Filibe fatihi ilk Rumeli beyler-

beyi Lale Şahin Paşa Meriç üzerine bir köprü yaptırmış ve çeltik yetiştirmeye oldukça elverişli olan şehrin hemen kuzeyindeki araziye pirinç ektirerek bölgeye bu ziraatı tanıtmıştır. XV. yy.dan itibaren Filibe'ye Anadolu'dan getirilen Türk aileleri yerleştirilir ve burası Rumeli beylerbeyinin merkezi haline gelir. Bu dönemde Filibe, Niğbolu'dan sonra Bulgaristan'ın ikinci büyük şehri idi. Bulgaristan bağımsızlığını kazandıktan sonra Filibe, Plövdiv ismini alır. Şehrin güzelliği, âlim, zarif ve şairlerin membaı olduğu XVI. Yy. şair tezkirelerinin birinde "ol şehri dehr-âşûb 'ulemâ vü zurefâ vü şu'arâya ma'dendür" şeklinde ifade edilir (Kılıç, 1994: 781-783).

Filibe 23 Osmanlı devleti şehirleri içinde şair sayısı açısından ilk yirmide yer alan bir şehirdir. Bu sayıya sonradan Filibe'ye gelen ya da burada vefat etmiş şairler dâhil edilmemiştir. Tabloda da görüleceği üzere bu şairlerin yarısından fazlasının ölüm tarihi bilinmemektedir. Ancak, haklarında ilk bilgileri veren tezkirenin yazılış tarihinden ve devirlerinde yaşadıkları padişahların saltanat süreleri ile ölüm tarihlerinden hareketle bu 23 şairden 14'ünün 16.yy.da; 7'sinin 17. yy.da; 1'inin de 19.yy.da yaşadığı tespit edilmiştir. Bu durumda, yetişen şair sayısına göre Filibe özellikle XVI. yy.da bir kültür merkezi olma özelliği sergilemektedir. Osmanlı Devleti'nin siyasî gelişimiyle paralellik gösteren bu kültürel gelişme seyrini, Rumeli şairlerinin hemen tamamında tespiti mümkündür (İsen, 1997: 148).

Tespit edilen Filibeli 23 şairden 17'sinin mesleği bilinmektedir. Bunlardan 13'ü ilmiye sınıfına mensuptur. İlmiye sınıfındaki şairlerin 11'i kadılık, 2'si de hocalık/müdürlük görevlerinde bulunmuştur. Divan şairlerinin meslekleri üzerinde yapılan araştırmada, ilk sırayı ilmiye sınıfından şairlerin aldığı ortaya konmuştur (İsen, 1997: 221-229). Filibe doğumlu şairlerin meslekleri de bu doğrultudadır. Şairlerin en çok ilmiye sınıfına ait meslekleri tercih etmesi ya da ilmiye sınıfındakilerin şiirle uğraşmayı tercih etmeleri şiirle düzenli bir medrese eğitimi arasındaki ilgiye de işaret eder. Şiir, ilham kadar, eğitim ve teknik işidir. Düzenli eğitimin de ancak ticaret ve kent hayatı canlı, köklü medreselerin ve uzman hocaların olduğu önemli şehir ve kültür merkezlerinde verilebileceği gerçeğinden hareketle Filibe'nin çok şair yetiştirmesi ile kültür merkezi oluşu birbirini etkileyen bir döngü oluşturduğu da görülür.

	Şair	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Memleketi/ D.yeri	Mesleği
1	Ali Çelebi		1543	Filibe	Müdürlük/kadı
2	Aşkî			Filibe	Müdürlük
3	Avnî		1664-65	Filibe	Kadı

4	Bezmî		1580-81	Filibe	
5	Cefayî		16.yy	Filibe	Kadı
6	Emanî		II. Selim Devri şairi	Filibe	
7	Fanî			Filibe	Kadı
8	Fanî			Filibe	Hattat/kadı
9	Hafız		1631	Filibe	Sadrizam
10	Haletî			Filibe	Kadı
11	Nalişî			Filibe	
12	Nâşî			Filibe	--
13	Nazmî			Filibe	
14	Nurî	1502	1573	Filibe	Şeyh
15	Raşid	1822	1850	Filibe	Kâtip
16	Revnak		1562-63	Filibe	Kadı
17	Rızayî		1579	Filibe	Nakşi/hoca
18	Riyazî			Filibe	Kadı
19	Ruhî			Filibe	
20	Sakî			Filibe	Müderres/kadı
21	Tabibî			Filibe	Hekim
22	Vecdî			Filibe	Mülazım/Kadı
23	Zakirî			Filibe	Kadı

Filibeli ilk şairimiz "Hümâyûn-nâme adını verdiği (Kelile ve Dimne) çevirisiyle edebiyat tarihimizde haklı bir şöret kazanan **Ali Çelebi** (ö.950/1543)'dir.

Ali Çelebi öğrenim gördükten sonra Mevlânâ Abdülvasî Efendi'den mülâzım oldu. Bu yüzden de Vâsî Alisi sanıyla tanındı. Edirne'de müderreslik, Bursa'da kadılık yaptı. Bursa kadısı iken öldü. Emir Sultan türbesi yanına gömüldü.

Ali Çelebi şiirinden çok inşasının güzelliği ile tanındı. Çelebi'nin en tanınmış eseri olan Hümâyûn-nâme Hüseyin Vâiz Kâşifi'nin "Envâr-ı Süheyli" (Kelile ve Dimne) adlı eserinin Türkçeye çevirisidir¹. Hümâyûn-nâme gerek yazıldığı dönemde gerekse daha sonra başta Kanunî Sultan Süleyman olmak üzere devrin sanat otoriteleri ve edebiyat tarihi yazarları tarafından çok beğenilmiştir.

¹ Eser, Arş. Gör. Tuncay Bülbül tarafından Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktora tezi olarak çalışılmaktadır.

Tezkire yazarı Âşık Çelebi Anadolu sahasında Hümâyûn-nâme gibi bir eserin o döneme kadar yazılmadığını, inşasının akıcı, göz alıcı ve zarif olduğunu söyler. Eserin içinde yer alan mısra ve beyitlerin her birini de cennetteki Kevser suyu ya da gül bahçesindeki selviye benzetir:

"Hakkâ budur ki mülk-i inşâda pâdsâlık idüp temâm-ı 'adl u dâd virmişdür. Gerçi birdür ammâ bir eserdür ki eser olmaz andan ber-ter. Anuñ gibi eser birâdeme yiter belki artar. Nâziük ü nazğ ser-â-ser pür-magz. Sebük ü şîrîn ve muhayyel ü rengîn. Nazmı çeşbân nesri selfis ü revân inşâsı pâk u latîf edâsı zarîf ü nazîf. İnşâ esnâsında câ-be-câ münâsebetle beytler Mısrâ':

Bâğ-ı cennetde Kevsere beñzer

Hikâyeler arasında câ-be-câ mevzûn mısrâ'lar Mısrâ':

Sahn-ı gülşende 'ar'ara beñzer

Yek-dest ü hemvâr pür-kâr u çâşnîdârdur. Hîdmetlerine irdüğümüz ve kefeşlerin çevirdüğümüz efâzıl-ı ulemâ ve erbâb-ı şîr ü inşâ ittifâk üzre buyurmuşlardır ki Rûmda şimdîye dek bunun gibi inşâ olmamışdır ve cild-i zer-nigâr-ı sipihre dest-i sun'-ı Kırdgâr şemse-i mihr ile terence idelden ser-rişte-i eşi "ât-ı hurşîdle eczâ-yı perîşân-ı sahâ'îf-i evrâk-ı eşcâra intizâm virelden rûzgâr bu denlü çeşm-i kevâkib-i seyyârât u sevâbitle bir bunuñ gibi kitâba nazar salmamışdır. Bir cüz'î Şîrâza varsa Hâfız bu eş'ârı görüp revâk-ı rûh-ı revânından ana cild iderdi. Münşiyân-ı mütekaddimîn-i Rûmdan Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi ve Lâmi'î ve sâ'ir münşe'âtun câmi'î olanlar bir hikâyetin işitseler âlem-i âhiretde kendü kitâbların cenderelere çekerdî ve bi'l-cümle Beyt:

Eserdür eserdür eserdür eser

Zih' ilm ü irfân u fazl u hüner

Kaynak: (İpekten vd, 1988: 30; Kılıç, 1994: 606-609; Kutlu, tarihsiz: 99; Eydurun, 1999: 725-726; Tuman, 2001: 701-702)

Asıl adı Mustafa olan **Aşkî** hakkında bilgilerimiz sınırlı. İstanbul kadısı iken Abdülganî-zâde Nadirî Efendi'den mülâzım oldu. Küçük medreselerde müderislik yaptı. **(Kaynak: İpekten vd, 1988: 50; Tuman, 2001: 678)**

17.yy. şairlerinden **Avnî'nin** (ö.1075/1664-65) Asıl adı Mahmut'tur. Bazı kaynaklarda adı Mehmed olarak yazılmıştır (Mehmed Süreyya, 1996:), ancak yanlıştır.

Kaynak: (İpekten vd, 1988: 55; Abdulkadiroğlu, 1999: 284; Tuman, 2001: 710)

Ayağı sakat olduğu için Topal Kadı lakabıyla tanınan **Bezmî** (ö.988/1580-81) Kadı Derviş Çelebi'nin oğlu olup asıl adı Abdullah'tır. İçkiye düşkün birisi olduğundan şiirlerinde dile getirilen konular da bu çerçevededir. Müstakîmzâdenin "meyt-i mahşer" terkibi vefâtına tarihtir. Babası gibi onun da zarif, arif, kemal sahibi olduğu kaynaklarda belirtilir. Şiirleri beğenilmiştir.

Kaynak: (İpekten, 1988: 78; Kılıç, 1994: 194-197; Eydurun, 1999: 213-214; Tuman, 2001: 95)

Âşık Çelebi'ye göre Fıstancıoğlu Muslihuddin Halife, Hasan Çelebi'ye göre Mestancıoğlu sanıyla tanınan **Cefâyî** (ö.950/1543) Özellikle güzel yazı ve hesap işlerinde üstat sayılıyordu. İstanbul kadılığı sırasında Müftî Sadi Çelebi'ye ve kazasker Muhiddin Çelebi'ye kâtiplik yaptı. Saray hocalığı görevinde bulundu. Daha sonra Rumeli şehirlerinde kadı olarak çalıştı. Aşırı içki düşkünlüğü yüzünden azledildi. 70 yaşında düşkün bir vaziyette iken yine Filibe'de vefat etti. Tezkire yazarı Aşık Çelebi bazı fende üstadı olduğunu ve içki derdinden kurtarmak için çok uğraşmasına rağmen başarılı olamadığını üzülenek belirtir. Şiirlerinin çok başarılı olmadığı konusunda kaynaklar hemfikirdir.

Kaynak: (İpekten, 1988: 83; Kılıç, 1994: 225-226; Eyduran, 1999: 259; Tuman, 2001: 149)

II. Selim devri şairlerinden. olan **Emânî** hakkında bilgimiz çok azdır. Hoca İsa Emanî Efendi olarak bilinir.

Kaynak: (Tuman, 2001: 57)

Gençliğinde Meylî mahlasını kullanan **Fânî** (ö.957/1550) ilerleyen yıllarda, yaşına istinaden Fânî mahlasını almıştır. Kaynaklardan Latifî, Hasan Çelebi, Riyazî ve Beyanî'ye göre Filibeli, Ahdî'ye göre Rumeli'de Alacahisar/İllicahisar Kruşevac'da doğdu. Asıl adı İsa'dır. İsa Hoca adıyla tanınır. Âşık Çelebi, Fânî'nin adının Abdülkerim olup Filibeli kadı Mehmed Çelebi'nin oğlu olduğunu söyler. Arapça ve Farsçayı çok iyi bilirdi. Hattattı. Hasan Efendi'nin hankâhına girerek derviş oldu. Seyahatler yaptı. 957/1550 yılında Irak ve İran'a gitti. Bağdat'ta Ahdî ile tanıştı. Dost oldu. Tezkire yazarı Latifî'nin hocalarındandır.

Gazel ve kasideleri güzeldir. Hayat hikâyesini "Belâ-zâde" adlı kitabında nazmetti.

Kaynak: (İpekten, 1988: 127; Canım, 2000: 417; İsen, 1998: 206; Kutluk, 1997: 64; Solmaz, 2005: 477; Kılıç, 1994: 626; Eyduran, 1999: 776; Tuman, 2001: 750)

Fânî mahlasını kullanan bir başka Filibeli şair de Filibe kadısı Mehmed Çelebi'nin oğlu olarak da tanınan Abdülkerim'dir. Zeyrek-zâde'den mülazım olmuştur. Arabistan'a günlükü 45 akçelik kadı olarak tayin edilir ve burada görev yaptığı sırada ölür. Mekke-Medine kadılığının İstanbul'dan sonra en önemli kadılık sayılmasına rağmen, kaleme aldığı şu beyitten Arabistan'da görev yapmayı pek de istemediği anlaşılmaktadır:

*"Meyl itdi ruhuñdan dil gîsû-yı perîşâna
Rûmilini terk itdün düşdün Arabistâna"*

Şeyh Vefa Rûz-nâmesi adıyla bir eser telif etmiştir. Âşık Çelebi, eserin adından dolayı yanlışlıkla düşülerek Şeyh Vefa'ya isnat edildiğini ancak bunun doğru olmadığını bildirir.

Kaynak: (İpekten vd, 1988: 127; Kılıç, 1994: 626; Tuman, 2001: 751; Eyduran, 1999: 777)

Sultan I. Ahmed'in kızı Ayşe Sultan'la evli olduğu için Damad Hafız Ahmed Paşa olarak bilinen sadrazam Müezzinzade **Hâfız**, 1041/1631'de Bağdat seferinde öldürüldü. İstanbul'da Karacaahmed'de medfundur.

Kaynak: Tuman, 2001: 706 Abdülkadiroğlu, 1999:84, Oğraş 2001: 80)

1566'da ölen **Hâletî**'nin asıl adı Abdullah'dır. Latîf ve Ahdî'ye göre İlica, Âşık Çelebi, Hasan Çelebi, Riyâzî ve Beyânî'ye göre Köstendil, Âlî'nin Kühü'l-ahbâr'da belirttiğine göre ise Filibe doğumludur. Âlî'nin *"bu hakîr kendüler ile ülfet itdüm. Âşkâne eşara hususâ Hayretî merhûmdan sudûr iden güftâra-ragbetini müşahede kıldum"* ifadesinden Hâleti ile tanışıklığı olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple Âlî'nin doğum yeri konusundaki tespiti daha doğru olmalıdır. Hâletî, Filibe'de kadılık yapan Sanavber Çelebi'nin oğludur. Kadirî Efendi'den mülazım olmuş ve kadılık mesleğine girmiştir. Mirim Kösesi Mehmed Çelebi ile Haleb'e gittiğinde,

"Ölmedin göster baña yâ Rab yine Rûmillerin"

mısraını söylemesinden de burada bulunmaktan hoşlanmadığı anlaşılmaktadır. Hocası Kadirî Efendi'nin de yardımlarıyla Gelibolu, Filibe, Üsküp ve Selanik'te kadılık yapmıştır. Kural tanımaz, rint tabiatlı bir şairdir. Kaynaklar, özellikle gazellerinin güzelliği konusunda hemfikirdirler. Hayâli, Hâletî'nin şiirine olan beğenisini şu ifadelerle dile getirir: *"ben şirde Abdu'llah Çelebiden korkardum eger ol şire iştigâl eylese hâle gibi benüm şirüme elek asardı ve deyr-i âleme erganuñ gibi sît u sadâ salup benüm çañuma odlar tıardı"*

Kaynak: (İpekten vd, 1988: 173; İsen, 1994: 206; Canım, 2000: 221; Kılıç, 1994: 299-302; Eyduran, 1999: 286; Tuman, 2001: 180)

Nâlişî, Hâletî Abdullah Çelebi'nin suhtesi (medrese talebesi)ydi. Kaplıca medresesinde öğrenciyken elbisesinin çalınması üzerine öğrenimini bıraktı. Esrara düştü. Her gördüğü güzele gazeller yazar, bu yüzden onun yakınları tarafından dövülürdü. Bu halle öldü. Şiirlerinin çoğu naziredir.

Kaynak: (İpekten vd, 1988: 317-318; Kılıç, 1994: 445)

Güftî'nin

Filbenün şâir-i kazâ-azmi
Bir de Mahmûd Efendi-i Nazmî

mısralarıyla Filibeli olarak gösterdiği **Nazmî**'nin asıl adı Mahmud'dur. Edirne'de yetişti.

Kaynak: (İpekten vd, 1988: 329; Yılmaz, 2001: 231)

Hayatı hakkında bilgi olmayan **Naşî**'nin Tuhfe-i Nailî'de bir beyti zikredilir.

Kaynak: (Tuman, 2001: 4198)

Nûrî, Nureddinzade Şeyh Muslihiddin Mustafa Efendi'dir. Küçük Ayasofya tekyesi şeyhi olan Nuri 981/1573'de İstanbul'da vefat etti. "Hayrû'l-amel" vefatına düşülen tarihtir.

Kaynak: (Tuman, 2001: 4997)

Râşid, (1238/1822-1227/1850) Mustafa Râşid Efendidir. Şeyhzade İbrahim Edhem Efendi'nin oğludur. Tahrirat katibliği yaptı.

(Kaynak: Tuman, 2001: 313)

Revnağ'ın Asıl adı Mehmed'dir. Revnağ-zade Mehmed olarak da bilinir. Babasının adı kimi kaynakta Revnağ, kiminde Revnağ'dır Şair ve babasının mahlası karıştırılmış olsa gerektir. Babası Filibe'de Şihabüddin Paşa camiinin hatibi idi. Öğrenim gördükten sonra Samsunî-zade'den mülâzım ve kadı oldu. Dukakin, Badracık ve Pornevar'da kadılık görevlerinde bulundu. Âşık Çelebi onun şiirlerini ve sesinin güzelliğini şu cümlelerle över: "*Ta'mîr-i büyût-ı ebyât-ı şî'rde kendü mi'mâr-ı Sînimâr-âsâr u her beyti reşk-i kasr-ı Hâvernâkdur. Nefesi Dâvûdî ve sadâ-yı nây-ı kelûsi vü nâle-i sîne-i âteş-endûdi kâ'înâtun reşk-i nây u 'ûdidur. Şükûfezârda nâgme ile bûlbûlün sıklığın dindürür ve hâne-i hammârda zemzeme kılta Zühreye dest-i hasretle dâ'îreden def gibi göğsin dögdürürdi.*"

Vefatı tarihi ihtilaflıdır. Mecelle'de 905, Sicil-i Osmanî'de 951, Hasan Çelebi ve Beyanî'de 970/1562-63, Faizî'de 975/1568'dir. Şiirlerinin konusu genellikle bu dünyanın geçiciliği üzerinedir. Bir nasihatnamesi vardır.

Kaynak: (İpekten vd, 1988: 384; Kutluk, 1997: 45; Tuman, 2001: 384; Eyduran, 1999: 441; Kılıç, 1994: 781-783)

Âşık Çelebi'ye göre Tırnova'dan diğer tezkirelere göre ise Filibeli olan **Rızayî**'nin asıl adı Mahmud'dur. Baba Çelebi sanıyla tanındı. Mahlasını ve girdiği tarikatı şu beyit ile ortaya koymuştur.

Bende-i hâcegân-ı sadr-ı şühûd

Hâk-ı râh-ı Rızâ Baba Mahmûd

Yeşil-zâde adlı bir kadının oğludur. Nakşi tarikatına girdi ve şeyh oldu. Rüstem Paşa kendisine hoca tayin etti ve uzun yıllar onun himayesinde kaldı.

Çok sayıda risalesi, bu arada Rüstem Paşa'nın ölümü üzerine bir risalesi vardır. Hakkında bilgi veren kaynaklar ilmini, irfanını, şiir ve inşasını överler. Ölüm tarihi Faizî'de 987/1579, Hasan Çelebi ve Riyazî'de 988/1580'dir.

Kaynak: (İpekten vd, 1988: 388; Kutluk, 1997: 44; Solmaz, 2005: 313; Kılıç, 1994: 760-766; Eyduran, 1999: 424-425)

Latîf'ye göre Filibe'de, Ali'ye göre Üsküp'te doğan **Riyâzî**, Ahmet b. Sinan Yeşilzâde olarak tanındı. Baba Çelebi'nin kardeşidir. Öğrenim görüp kadı oldu. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Filibe kadısıyken öldü.

"Keyfû'l-Hakâyık fi halli'l-dekâyık" adlı Câmî'nin bir gazelini şerh eden bir risalesi vardır.

(Kaynak: İpekten vd, 1988: 391; Tuman, 2001: 387)°

Filibeli diğer bir şair olan **Rûhî**'nin asıl adı Mustafa'dır. Güzel nazireleri vardır. **(Kaynak: İpekten vd, 1988: 394; Kılıç, 1994: 776)**

Sâkî, Baldır-zâde Ali Saki Çelebi'dir. Baldır-zâde sanıyla tanındığı için bu mahlâsı aldı. Öğrenim görüp müderris ve kadı oldu. Bayezid Han muasırlarındadır. Seyyiddir. Rumeli'de tayin edildiği medresede görevli iken Sultân Osman-ı sâñ devrinde vefat etti. Şiirleri Necatî etkisindedir. Gazelleri beğenilir.

*"Ehl-i dikkat belüñe mû didiler
Agzun anıldı yokdur o didiler*

*Gonca ebkârı andelîbi görüp
Kız kaçan geldi bunda bu didiler*

*Küyumuz nâle ile toldurdu
Vaylî vaylî abu abu didiler*

*Gördiler seyl-i eşkimüñ cüşun
Kanden oldu bu kanlu su didiler*

*Sâkî elden ayagı hîç komaz
Rûz u şebde çeker sebû didiler"*

*"Bâguñ güli vü sünbüli serv ü beneşesi
Yân gelür diyu kodılar gözci nergîsi*

*Aldı haber sabâdan ü döndü göz eyledi
Yanî gelür o gözleri âhû kesin sesi"*

beyitleri zamanında beğenilmiş, Necatî tarzındaki şiirleridir.

Kaynak: İpekten vd, 1988: 420; Canım, 2000: 295; İsen, 1998: 158; İsen, 1994: 226, Kutluk, 1997: 47; Kılıç, 1994: 505; Eyduran, 1999: 463; Tuman, 2001: 403)

Tabibî'nin Asıl adı Abdi olup, Bey Timur-zâde adlı bir imamın oğludur. Tıp öğrenimi gördüğü için bu mahlâsı kullandı. . Sultan Murad-ı sâlis devrinde vefat etti.

Kaynak: (İpekten vd, 1988: 496; Kılıç, 1994: s.323; Eyduran, 1999: 605; Tuman, 2001: 587)

Asıl adı Abdurrahman olan, **Vecdî**, Derviş-zâde sanıyla tanındı. Öğrenimini tamamlayıp Ataullah Efendi'den mülâzım ve kadı oldu.

Kaynak : (İpekten vd, 1988: 525; Açıkgöz, 1982:, Yılmaz, 2001:)

Güftî'nin,

Zâkir-i tekyegâh-ı zerk ü riyâ
Filibeve Zâkiri-i pak-edâ

olarak takdim ettiği **Zâkirî**: (ö.1097 / 1685-86) Filibe'de doğdu. Asıl adı Ahmet olup, Kürd-zâde sanıyla tanındı. İstanbul'da öğrenim görüp kadı oldu. Rumeli kasabalarında kadılık yaptı. Karaferye kadısıyken öldü.

Kaynak: (İpekten vd, 1988: 542; Abdulkadiroğlu, 1999: 82; Yılmaz, 2001: 130)

KAYNAKLAR

ABDÜLKADİROĞLU, Abdülkerim. (1999) İsmail Belig, Nuhbetü'l-âsâr li Zeyli Zübdetü'l-eş'âr, Ankara.

AÇIKGÖZ, Namık. (1982) Riyâzû's-şuara, Riyazî Mehmed Efendi, (Metin-Dizin) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Ün. DTCF,.

Bursalı Mehmed Tahir. (2000). Osmanlı Müellifleri. Ankara.

CANIM, Rıdvan. (2000). Latifî, Tezkiretü's-şuarâ ve Tabsıratu'n-nuzemâ, Ankara.

ÇAPAN, Pervin. (2006). Mustafa Safayî Efendi, Tezkire-i Safayî (Nuhbetü'l-âsâr Min Fevâ'idü'l-eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks, Ankara.

EYDURAN (Sungurhan), Aysun. (1999). Kınalızade Hasan Çelebi, Tezkiretü's-şuara, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

KUTLU Şemseddin. (tarhisiz). Faik Reşad. Eslaf, Tercüman 1001 Temel Eser.

İNCE, Adnan. (2006). Tezkiretü's-şuarâ Sâlim Efendi, Ankara.

İPEKTEN, Haluk-İSEN, Mustafa-TOPARLI, Recep-OKÇU, Naci-KARABEY, Turgut. (1988). Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ankara.

İSEN, Mustafa. (1994). Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (Tenkidli Metin), Ankara.

İSEN, Mustafa. (1997). Ötelere Bir Ses, Ankara.

İSEN, Mustafa. (1998). Tezkire, Heşt Behişt. Ankara.

KILIÇ, Filiz. (1994). Meşâirü's-şuarâ inceleme-tenkitli metin, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KUTLUK, İbrahim. (1997). Beyanî Mustafa bin Cârullah Tezkiretü's-Şuara, (Eski Yazılı Tenkitli Metin), Ankara.

Mehmed Süreyya. (1996). Sicill-i Osmanî, İstanbul.

OĞRAŞ, Rıza. (2001). Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ-endûz'u, Burdur.

SOLMAZ, Süleyman. (2005). Ahdi ve Gülşen-i Şuarası. Ankara.

TUMAN, Nail. (2001). Tuhfe-i Naili, Ankara.

YILMAZ, Kaşif. (2001). Güftî ve Teşrifatü's-şuarâ'sı, Ankara.

ZAVOTÇU, Gencay. (1993). Rıza Tezkiresi-İnceleme-Metin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.